

His
Vol 1968

ใครคือผู้แต่งพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ?

ข้าพเจ้าเขียนเรื่อง^{๕๕}นี้ เพื่อเป็นการเสนอแก่ผู้สนใจและบรรดาคณาจารย์ในวิชาประวัติศาสตร์ไทยให้ร่วมกันพิจารณาว่าความคิดเห็น^{๕๖}นี้จะมีส่วนจริงมากน้อยเพียงไร และข้อเสนอในตอนสรุปจะได้ยึดถือได้หรือไม่ อันที่จริงชื่อเรื่องก็ค่อนข้างยาวอยู่แล้ว แต่ถ้าจะให้เข้าใจความสมบูรณ์ จำเป็นที่จะต้องเรียกให้เต็มว่า “พระราชพงศาวดารกรุงสยาม—ความเป็นมาและการจัดลำดับความสำคัญเมื่อเปรียบเทียบกับพระราชพงศาวดารฉบับอื่น ๆ เท่าที่มีอยู่”

พระราชพงศาวดารกรุงสยาม มีส่วยต่อท้ายว่า ฉบับบริติชมิวเซียม สำนักพิมพ์ก้าวหน้า 882 วังบุรพา พระนคร ได้รับอนุญาตจากกรมศิลปากร ให้ตีพิมพ์จำหน่ายแต่ พ.ศ. 2507 คือ 8 ปีมาแล้ว ขณะนั้น^{๕๗}ขอหาได้ยาก จะมีเหลือจำหน่ายอยู่เล่มสองเล่มก็แต่ห้องจำหน่ายหนังสือ หอสมุดแห่งชาติ ท่าสาคร โดยเจ้าหน้าที่ต้องไปหยิบออกจากกักเก็บหนังสือท่านที่ยังไม่ได้ซื้อหาไว้จำต้องรองจนกว่ากรมศิลปากรจะอนุญาตให้มีการพิมพ์จำหน่ายอีกครั้งหนึ่งจึงจะซื้อหาได้ด้วยความสะดวกจากร้านหนังสือทั่วไป

ในการอนุญาตให้สำนักพิมพ์ก้าวหน้าพิมพ์จำหน่ายเมื่อ พ.ศ. 2507 กรมศิลปากรโดยหัวหน้ากองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ในเวลานั้น (คุณตรี อมาตยกุล) ได้ทำคำชี้แจงไว้ในคำนำหนังสือนั้นแล้ว ว่าหนังสือฉบับนี้เป็นสมบัติของบริติชมิวเซียม ประเทศอังกฤษ โดยเจ้าของนำไปมอบให้ คือ J. Hurst Hayes Esquire เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม ค.ศ. 1948 และอีก 10 ปีต่อมา (ค.ศ. 1958) ข้าพเจ้า (นายจร สุขพานิช) เป็นผู้ไปพบและขอถ่ายไมโครฟิล์มส่งมาให้กรมศิลปากรพิจารณา และเมื่อต่อมาสำนักพิมพ์ก้าวหน้าขออนุญาตตีพิมพ์จำหน่าย กรมศิลปากรจึงได้อนุญาตให้มีการพิมพ์เผยแพร่ ตลาดหนังสือเมืองไทยจึงมีหนังสือฉบับนี้จำหน่ายแก่ผู้สนใจแต่ พ.ศ. 2507

เกี่ยวกับเจ้าของคู่มือหนังสือ^{๕๘}นี้ให้แก่ บริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน ชื่อของท่าน J. Hurst Hayes อยู่ในสกุล Hayes ในสกุลเดียวกับนายแพทย์ Hayes ผู้รับราชการอยู่ใน

รัฐบาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และนายแพทย์ เฮย์ เป็นผู้ออกทุนทรัพย์สร้างห้องสมุด Nelson Hayes ถนนสุริวงค์ และเป็นผู้อุปการะโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ถนนสุขุมวิท พระนคร อีกด้วย หนังสือฉบับนี้จึงมีส่วนเกี่ยวกับนายแพทย์ เฮย์ ในรัชกาลที่ 5 นั้นเป็นแน่ แต่ท่านจะได้หนังสือนี้ไปอย่างไร ไม่มีบันทึกบอกไว้ ข้าพเจ้าจึงได้แต่เดาเอาว่า นายแพทย์ เฮย์ คงได้พบเห็นพระราชพงศาวดารกรุงสยามในหอพระสมุดในพระบรมมหาราชวัง หรือในหอพระสมุดวชิรญาณ (ที่สนามหลวง) ตอนเปิดหอพระสมุดนี้ให้ประชาชนได้ใช้เป็นประโยชน์แล้ว หมอเฮย์จึงได้ว่าจ้างคนไทยผู้มีความรู้และลายมือสวยงาม คัดจากต้นฉบับเดิมซึ่งเป็นสมุดข่อยจำนวน 30 เล่มสมุดไทย คัดลงไว้ในสมุดกระดาษฝรั่ง พิจารณาจากลายมือคัดหน้าแรกจนถึงหน้าสุดท้ายรวม 500 หน้า เป็นลายมือสวยงามสม่ำเสมอตลอด 500 หน้า ใครเป็นผู้รับจ้างคัดจะต้องใช้อุตสาหะน่าชมเชยอย่างยิ่ง (ดังปรากฏตัวอย่างลายมือคัดหน้าต้นและหน้า 38 ในฉบับตีพิมพ์ของสำนักพิมพ์ก้าวหน้า) เราจึงเชื่อได้ว่า ข้อความจากสมุดข่อย 30 เล่มคงได้มาปรากฏในฉบับพิมพ์ของสำนักพิมพ์ก้าวหน้าจะไม่มีการตกหล่นเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด เป็นฉบับ authentic ให้ผู้สนใจได้พิจารณาศึกษาโดยไม่ต้องห่วงใยการตกหล่นเปลี่ยนแปลงใดๆ

เมื่อนายแพทย์ เฮย์ ได้พระราชพงศาวดารฉบับนี้เป็นสมบัติส่วนตัวแล้ว (ท่านจะมีประวัติส่วนตัวอย่างไร จะเข้ามาในและออกไปนอกราชอาณาจักรปีใด ข้าพเจ้าไม่มีเวลาสืบสวน) เมื่อท่านกลับออกไปประเทศอังกฤษ ทรัพย์สินสมบัติของท่านรวมทั้งพระราชพงศาวดารฉบับนี้ในสมุดฝรั่งหนึ่งเล่ม จึงตกทอดแก่ทายาทในเมื่อท่านวายชนม์ และทายาท (คือ J. Hurst Hayes Esq.) เป็นผู้มอบให้บริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน เมื่อ พ.ศ. 2491 และจากบริติชมิวเซียม ข้าพเจ้าจึงได้ถ่ายไมโครฟิล์มเข้ามายังพระนคร และเมื่อมีการพิมพ์จำหน่ายพระราชพงศาวดารฉบับนี้จึงมีชื่อต่อท้ายว่า ฉบับบริติชมิวเซียม ความเป็นมาของพระราชพงศาวดารกรุงสยามฉบับบริติชมิวเซียมจึงกล่าวโดยย่อดังนี้ อันที่จริงก็เป็นฉบับที่อยู่ในพระนครเมื่อรัชกาลที่ 5 แต่เขารักษาไว้ดีกว่าเรา

ส่วนการจัดลำดับที่สำคัญของพระราชพงศาวดารฉบับนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับพระราชพงศาวดารฉบับอื่น ๆ เท่าที่เรามีอยู่ เป็นเรื่องยุ่งยากสักหน่อย เพราะเรามีพระราช-

พงสาวดารเรียกชื่อต่าง ๆ กันหลายเล่ม โดยมีผู้นำเข้ามอบให้รัฐบาลต่างกาลต่างวาระกัน ในที่นี้จะหยิบยกเปรียบเทียบฉบับที่ยังเป็นปัญหาเพียง 2 เล่ม คือ ฉบับที่เรียกว่า “พัน จันทนุมาศ” และฉบับ “จักรพรรดิพงศ์” ส่วนฉบับอื่นๆ ที่ไม่มีปัญหาโดยมีที่มาแน่นอนแล้ว จะกล่าวถึงตอนสรุปในตอนจัดลำดับความสำคัญของพระราชพงสาวดารฉบับต่างๆ เท่าที่มีอยู่ และเราขอรับเข้าไว้ได้ในทำเนียบพระราชพงสาวดาร

พระราชพงสาวดารฉบับ พัน จันทนุมาศ และฉบับจักรพรรดิพงศ์ เมื่อกรมศิลปากรอนุญาตให้มีการตีพิมพ์จำหน่าย มีชื่อผิดไปจากพระราชพงสาวดารกรุงสยามว่า พงสาวดารกรุงศรีอยุธยา และพงสาวดารกรุงธนบุรี เล่มหลังนี้มีส่วยต่อท้ายว่า “ฉบับ พัน จันทนุมาศ (เจิม)” มีต้นฉบับอยู่ในหอสมุดแห่งชาติเป็นสมุดข่อย “มีจำนวนสมุดไทยตามลำดับเป็น 22 เล่ม ชาติในระหว่างบ้างบางเล่ม” คำในเครื่องหมายอัญญประกาศเป็นคำของเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ (คือคุณตรี อมาตยกุล) ท่านผู้อ่านคงสังเกตจำนวนสมุดไทย 22 นี้เปรียบกับสมุดไทย 30 เล่ม ในหนังสือพระราชพงสาวดารกรุงสยาม และ “ชาติในระหว่างบ้างบางเล่ม” คือ มีต้นฉบับไม่ครบ 22 เล่ม เมื่อมีอนุญาตให้ตีพิมพ์จำหน่าย และเมื่อราว 10 ปีที่แล้วมา ข้าพเจ้าได้ขออนุญาตเข้าไปตรวจดูต้นฉบับพงสาวดารฉบับ พัน จันทนุมาศ นับต้นฉบับมีอยู่ในเวลานั้นราว 12 เล่มเท่านั้น ถ้าท่านผู้อ่านขออนุญาตเข้าไปตรวจนับต้นฉบับพงสาวดารนั้นในขณะนั้น (ตุลาคม พ.ศ. 2515) ข้าพเจ้าเชื่อว่าต้นฉบับจะมีเหลือให้ท่านตรวจนับไม่ถึง 10 เล่ม และจำนวนต้นฉบับจะค่อยๆ อันตรธานสูญหายไปเรื่อยๆ จนไม่มีเหลือให้ตรวจค้นเปรียบเทียบสักวันหนึ่ง นี่เป็นปรากฏการณ์อันธรรมดาสามัญในบ้านเมืองเรา เมื่อมาคิดดูในเรื่องเช่นนี้ เราก็น่าจะพอใจ นายแพทย์ เฮย์ ที่มีใจศรัทธาจ้างคนคัดไว้แต่ในรัชกาลที่ 5 และบริติชมิวเซียมเป็นผู้รับภาระและรักษาไว้ให้แก่เราท่านทั้งหลาย

ส่วนพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาค) นั้น ต้นฉบับในหอสมุดแห่งชาติเป็นใบลานจารลงไว้ในใบลาน 17 ผูก “มีข้อความส่วนมากยุติต้องกันกับฉบับหมอบรัดเล เว้นแต่เรื่องในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์” ดังที่เจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติทำคำชี้แจงไว้ ฉบับหมอบรัดเล คือพระราชพงสาวดารที่หมอบรัดเลได้รับอนุญาตให้ตีพิมพ์จำหน่ายใน

รัชกาลที่ 3 “เศตียง” กรมสมเด็จพระปรมานุชิตให้ทรงแก้ไขชำระจากของเดิม และฉบับที่มีการตรวจแก้ไขระนี้ เมื่อมีการตีพิมพ์จำหน่ายในรัชกาลที่ 4 เรียกกันว่า “ฉบับหมอบรัดเล” และเมื่อกระทรวงศึกษาธิการนำมาใช้ในโรงเรียนรัฐบาลในรัชกาลที่ 5 เรียกกันว่า “ฉบับพิมพ์ 2 เล่ม” ในบทความนี้จะขอเรียกว่า “ฉบับรัชกาลที่ 3” เพราะเป็นการตรวจแก้ไขชำระในรัชกาลนี้

ความสำคัญของการเปรียบเทียบต้นฉบับพงศาวดารจึงมาอยู่ที่ พระราชพงศาวดารกรุงสยาม กับฉบับ พัน จันทนุมาศ (เจิม) ว่าหนังสือ 2 เล่มนี้ ฉบับใดเป็นฉบับแท้ของรัชกาลที่ 1 เพราะจากรัชกาลที่ 1 ในแผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนพระองค์เอง ที่เรามีพระราชพงศาวดารไว้เป็นหลักแผ่นดินให้อนุชนคนรุ่นหลังได้ยึดถือเพื่อศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของชาติไทย

วิธีสอบหาความจริงว่าหนังสือเก่าแก่ 2 เล่มนี้ ฉบับใดที่เราน่าจะยึดถือเป็นฉบับหลัก (ขออ้ออีกครั้งหนึ่งว่า นี่เป็นวิธีการของข้าพเจ้าซึ่งท่านผู้อ่านอาจไม่เห็นด้วยก็ได้) ข้าพเจ้าจะขอหยิบยกพิจารณาข้อความที่ปรากฏใน “บานแผนก” ที่ปรากฏในหน้าแรกของพงศาวดารทั้ง 2 เล่มนี้ โดยจะอ้างจากฉบับที่มีการตีพิมพ์จำหน่ายก่อน คือ ฉบับ พัน จันทนุมาศ (เจิม)

จากพระราชพงศาวดารฉบับ พัน จันทนุมาศ (เจิม) ตีพิมพ์ไว้เป็นภาคที่ 64 ในชุดประชุมพงศาวดาร เมื่อ พ.ศ. 2503 ปรากฏข้อความในบานแผนกไว้ดังนี้

“ศุภพัสดุ ศักราช 1157 ปีเถาะสัปตศก สมเด็จพระบรมธรรมมิกมหาราชาริราชพระเจ้าอยู่หัว ผ่านถวัลยราชย์ ณ กรุงเทพทวารวดี ศรีอยุธยา เสด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงชำระพระราชพงศาวดาร” แล้วก็เริ่มเรื่องราวตอนแรกสร้างกรุงศรีอยุธยา เมื่อศักราช 712 ปีชาลโทศก (หน้าแรกฉบับ พัน จันทนุมาศ) จากพระราชพงศาวดารกรุงสยาม ฉบับบริติชมิวเซียม (สำนักพิมพ์ก๊าวหนัตีพิมพ์จำหน่าย เมื่อ พ.ศ. 2507) มีบานแผนก 2 ตอน ตั้งข้อความต่อไปนี้

“ศุภพัสดุ จุลศักราช ๓๑๕๗ ปีเถาะสัปตศก สมเด็จพระบรมธรรมมิกมหาราชาริราชพระเจ้าอยู่หัว ผ่านถวัลยราชย์ ณ กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา เสด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงชำระพระราชพงศาวดาร ตั้งแต่พระรามธิบดีสร้างศรีอยุธยาลาดับกษัตริย์ลงมา

11 องค์ ถึงพระไชยราชาจนจับขุนวรวงศา แม่ศรีสุตาจันทร์ฆ่าเสีย แล้วหงสาวดี ยกทัพมาถึงแล้วกลับคืนไป พระมหาจักรพรรดิให้เตรียมกองทัพไปเมืองละแวก (หน้า 51, 52 ในฉบับพิมพ์พระราชพงศาวดารกรุงสยาม) พิจารณาแต่ข้อความที่ยกมาเปรียบเทียบ ตามคำใน “บานแผนก” จากหนังสือเก่าแก่ 2 เล่มนี้ ข้าพเจ้า ขอสรุปความเห็นดังนี้

1. ข้อความสำคัญทั้ง 2 เล่ม คล้ายคลึงจนเกือบเหมือนกัน มีระบุศักราชตรงกัน พระนามกษัตริย์ตรงกัน ทรงประกอบกิจอันเดียวกัน คือชำระพระราชพงศาวดาร

2. การจะชำระพระราชพงศาวดาร หมายความว่า มีพระราชพงศาวดารเดิมอยู่แล้ว จะมีมาแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี หรือก่อนหน้านั้นไม่ได้บอกไว้ แต่อย่างน้อยจะต้องมีพระราชพงศาวดารมาแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

3. ฉบับพระราชพงศาวดารกรุงสยามฯ มีบานแผนกสมบูรณ์กว่า โดยมีข้อความเพิ่มเติมออกไปอีก 4 บันทึก (ตามฉบับสำนักพิมพ์ก้าวหน้าตีพิมพ์) และเพราะคำว่า “ศักราช” ในฉบับ พัน จันทนุมาศ ในฉบับบริติชมิวเซียมใช้คำว่า “จุลศักราช” เพื่อตัดปัญหาในเรื่องนี้ ประกอบกับมีข้อความพิสดารออกไปอีก 4 บันทึก เป็นการอธิบายให้รายละเอียดออกไปกว่า ฉบับ พัน จันทนุมาศ

ข้าพเจ้าขอสรุปไว้ชั้นหนึ่งก่อนว่า เมื่อจุลศักราช 1157 ปีเถาะ อันเป็นปีที่ 14 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์ทรงชำระพระราชพงศาวดาร ซึ่งมีต้นฉบับมาแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

แต่เป็นข้อความในบานแผนกตอน 2 (คือแต่หน้า 51 ในพระราชพงศาวดารกรุงสยามฯ) ยังมีข้อความในบานแผนกตอน 1 อยู่ในหน้าแรกของพระราชพงศาวดารฉบับนี้คือ:-

“วันที่ 5 ฯ 2 คำ จุลศักราช 1169 ปีเถาะนพศก เพลาค่ำ เสด็จออก ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ล้นเกล้าฯ กรมพระราชวังบวรฯ ทูลเกล้าถวาย เล่ม 1” แล้วก็เริ่มเรื่องราวว่า

“และในเรื่องราวเดิมเหตุ^๕นั้น ยังมีคาบสทั้งสองชื่อ พระสัชนาลัย และเจ้าฤๅษี สิทธิมงคลพี่น้อง...สั่งสอนว่า สู้ทั้งหลายอย่าประมาท จงช่วยกันทำกำแพงกันตัว อย่ามัวเมา แก่คันทา สัตราเร่งตกแต่งไว้ จันพงค์พราหมณ์สืบไปในภายหน้า จะเป็นกระหัดจะตัดจุกเกล้า เหล่า^๕...มีมหาธรรมราชเป็นประธาน ให้พี่พราหมณ์ตัดเอาแสงมาทำกำแพง สถาปนา พระนคร 7 ปี พระฤๅษีทั้งสองจึงประสาธนามว่า เมืองสวรรค์เทวโลก...แล้วพระคาบสทั้งสอง จึงอภิเษกพระธรรมราชให้เป็นพระยารัชมราช และนำเอานางท้าวเทวีอันเป็นหลานสาวแห่ง นางโมกข์ลีบุตร ในบ้านหริภุญไชยมาเป็นอัครมเหสี....”

ข้อความในบานแผนกหน้าแรกของฉบับบริติชมิวเซียม และดำเนินเรื่องราวแต่แรก สร้างเมือง “สวรรค์เทวโลก” และพระฤๅษีสัชนาลัยและสิทธิมงคลอภิเษกพระธรรมราช และ นางท้าวเทวีบ้านหริภุญไชยเป็นพระเจ้าแผ่นดินและมเหสี และมีเรื่องราวก่อนตั้งกรุงศรีอยุธยา เป็นราชธานี อยู่ในฉบับพิมพ์ราว 20 หน้ากระดาษเช่นนี้ เป็นเรื่องใหม่ในพระราชพงศาวดาร (แต่เป็นเรื่องเก่าในพงศาวดารเหนือ) และด้วยเหตุ^๕นี้เอง อธิบดีกรมศิลปากรในเวลานั้น (คือ คุณธนิต อยู่โพธิ์) จึงใช้เวลาในการพิจารณาตัดสินใจว่า จะขอให้ข้าพเจ้าถ่ายไมโครฟิล์มมา ทั้ง 30 เล่มสมุดไทยหรือไม่ และไม่โครฟิล์มตั้งว่าจึงมาเป็นสมบัติของหอสมุดแห่งชาติอีก 2 ปี ต่อมาหลังจากเสนอมาให้ทราบแต่ พ.ศ. 2501

จากบานแผนกตอน 1 ในพระราชพงศาวดารกรุงสยาม ข้าพเจ้าขอสรุปความเห็น^๕ ดังนี้ :-

1. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช กรมพระราชวังบวรฯ ได้นำขึ้นทูลเกล้าถวายแด่ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ข้อความเดิมก่อสร้างกรุงศรีอยุธยา พระองค์ทรง พิจารณาแล้ว ให้จัดเป็นข้อความเบื้องต้นในพระราชพงศาวดารกรุงสยาม อยู่ในสมุดข่อย เล่มที่ 1 ในจำนวนทั้งหมด 30 เล่มด้วยกัน

2. บัญชีทูลเกล้าถวายพระราชพงศาวดารเล่มต้น^๕นี้ อยู่ในรัชกาลที่ 26 ในแผ่นดิน ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระราชพงศาวดารกรุงสยาม ฉบับบริติชมิวเซียม จึงจัดเข้าอยู่ในพระราชพงศาวดารของทางราชการ แต่รัชกาลที่ 1 แห่งยุครัตนโกสินทร์มี

ต้นฉบับครบถ้วนให้ตรวจสอบพิจารณาศึกษาได้ทั่วกัน จบข้อความเอาเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงเถลิงถวัลยราชได้เป็นปีที่ 3 ในจุลศักราช 1146 มะโรงศก

การคัดเขียนเพื่อเก็บรักษาพระราชพงศาวดาร คงทำกันเป็นหลายชุด และเก็บรักษาไว้ต่างที่กัน แม้จะเก็บรักษาไว้ในพระบรมมหาราชวังด้วยกันทุกชุด และเมื่อสิ้นรัชกาลที่ 1, ที่ 2, และมาถึงรัชกาลที่ 3 ตอนปลาย, รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง “เผด็จ” กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตให้ทรงแก้ไขชำระพระราชพงศาวดาร เจ้าหน้าที่คงหยิบฉบับที่รัชกาลที่ 1, ทรงชำระในปีที่ 14 (ในรัชกาลที่ 1) มาส่งมอบถวายให้ทรงชำระ ฉบับทรงชำระจึงเริ่มเรื่องราวแต่แรกสร้างกรุงศรีอยุธยา จนเกิดมีการตีพิมพ์จำหน่ายในรัชกาลที่ 4 และต่อมาเรื่องราวพระญาติ 2 องค์ และพระบรมราชเมืองสวรรค์โลกและนางเทวี บ้านหริภุญไชย จึงหลงเหลือหายไปกว่า 100 ปี จะมีผู้พบเห็นก็แต่นายแพทย์ เฮย์ ในรัชกาลที่ 5 และยังนำไปเก็บรักษาไว้ที่บ้านเดิมในประเทศอังกฤษเสียด้วย เพิ่งจะมาปรากฏแก่สายตาประชาชนใน พ.ศ. 2507 (ตามฉบับพิมพ์จำหน่ายของสำนักพิมพ์ก้าวหน้า) อันเป็นปีที่ 18 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ในราชจักรีวงศ์

ก็ในเมื่อเจ้าหน้าที่ในรัชกาลที่ 3 หยิบฉบับที่รัชกาลที่ 1, ทรงชำระแต่ปีที่ 14 ในรัชกาลมาส่งมอบถวายกรมสมเด็จพระปรมาณูชิตให้ทรงชำระ จนเกิดฉบับพิมพ์ 2 เล่ม หรือฉบับหมอบรัดเลเป็นผลตามมา นี่เป็นเรื่องในรัชกาลที่ 3 ซึ่งอาจเป็นเช่นนั้นหรือจะเป็นด้วยเหตุผลอย่างอื่นก็ได้ แต่ในรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท จะไม่ทรงทราบที่เดียวหรือว่ามีพระราชพงศาวดารอยู่อีกฉบับหนึ่งในรัชกาลที่ 1 ก็ฉบับที่ทรงรับจากการทอดถวายของล้นเกล้าฯ กรมพระราชวังบวรฯ ในปีที่ 26 ในรัชกาล แม้จะกล่าวว่า กรมสมเด็จพระปรมาณูชิต ประทับอยู่ที่วัดพระเชตุพน แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงประทับอยู่ในพระบรมมหาราชวัง หนังสือสำคัญที่เก็บรักษาไว้ในพระบรมมหาราชวัง พระองค์จะไม่ทรงทราบเอาที่เดียวหรือ ปัญหาเช่นนั้น ข้าพเจ้าตอบไม่ได้ (ข้าพเจ้าจนปัญญาต้องขอร้องไม่ตอบ) เช่นเดียวกับปัญหาที่ว่า นายแพทย์ เฮย์ ในรัชกาลที่ 5 ไปพบเห็นพระราชพงศาวดารกรุงสยาม

เข้าได้อย่างใด ไปพบเห็นเข้าที่ไหน ในหอสมุดวชิรญาณ ที่สนามหลวง เช่นนั้นหรือ บัญหาเหล่านี้ข้าพเจ้าก็ตอบไม่ได้เช่นกัน จึงขอประกาศบอกกล่าวให้ท่านทั้งหลายผู้สนใจให้ช่วยค้นหาคำตอบด้วย เพราะคำตอบที่ถูกต้องเหล่านี้จะมีส่วนสำคัญให้วิชา Historiography ของไทยเรามีหลักฐานมั่นคงสืบไป

ได้พูดถึงพระราชพงศาวดารฉบับรัชกาลที่ 1, ฉบับรัชกาลที่ 3 และฉบับรัชกาลที่ 4 (คงเรียกกันว่า ฉบับพระราชหัตถเลขา) มาพอสมควรแล้ว ข้าพเจ้าขอแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมบางประการเกี่ยวกับคำว่า “พระศรีสวัสดิ์” ซึ่งปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงสยามฉบับบริติชมิวเซียม และในที่อื่น ๆ

เมื่อวันที่ 9 ตุลาคมศกนี้ หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เขียนบทความไว้ใน “สยามรัฐ” หน้า 5 อ้างถึงเรื่องราวในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีอยู่ทอง ตอนทรงส่งพระราชโอรส สมเด็จพระรามศวรให้เป็นแม่ทัพยกไปปราบ “ขอมแปรพักตร์” และสมเด็จพระรามศวรไปทรงเสียที่ “เสียพระศรีสวัสดิ์แก่ข้าศึก” ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ได้ออกความเห็นเห็นว่าพระศรีสวัสดิ์ที่เสียไปแก่ข้าศึกครั้งนั้น คงเป็นเจ้านายเขมรที่มาฝากใฝ่อยู่กับกรุงศรีอยุธยา

เมื่อข้าพเจ้าอ่านข้อความตอนนั้นและความเห็นของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ประกอบข้าพเจ้าก็ระลึกถึงความเห็นของชาวฝรั่งเศสผู้หนึ่งชื่อ เลอ แคลร์ (Le Clere) ผู้แต่งพงศาวดารกัมพูชา แสดงไว้เกี่ยวกับ “พระศรีสวัสดิ์” องค์กรน่าจะเจ้านายไทยคือเป็นพระอนุชาของสมเด็จพระรามศวร

ข้าพเจ้าขอเสนอข้อคิดเห็นในเรื่องนี้ คือ นอกจากมี “พระศรีสวัสดิ์” ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีอยู่ทองแล้ว ยังมี “พระศรีสวัสดิ์” (หรือข้อความใกล้เคียงกัน) อยู่ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี อีก 3 แห่ง คือ

1. ในจดหมายรายวันทัพสมัยกรุงธนบุรี ตอนปราบเมืองพุทไธมาศและเขมรประชุมพงศาวดารภาคที่ 66 (ฉบับคุรุสภาหมายเลข 1840)

“...แต่หนีสืบไปเมื่อหน้านายทัพนายกองทั้งปวงจะรวบญวนนั้น ให้เข้าไปเป็นกอง 10 ลำบ้าง 5 ลำบ้าง... ผู้ใดรั้งรอยย่อหย่อนให้เสีย **ราชศรีสวัสดิ์** นั้น ให้นายทัพผู้ใหญ่ตัดศีรษะ เสียบอย่าให้ดูเยี่ยงอย่างกัน...”

(หน้า 242 ฉบับคุรุสภา)

2. ในพระราชพงศาวดารกรุงสยาม ฉบับบริติชมิวเซียม (ฉบับสำนักพิมพ์ก้าวหน้า)

“...ครั้น ณ วัน ปีมะเส็ง สัมฤทธิศก เลาเข้า ๒ โมงเศษ เสด็จถึงเมืองชลบุรี มี พระราชบริหารให้พิพากษาโทษ พิฆาตพระยาอนุราช หลวงพล ขุนอินเชียง ซึ่งกระทำความผิดด้วยโจรกรรม ที่ซึ่งสำเภาลูกค้าวานิช กระทำทุจริตให้เสียพระเกียรติยศ พระ **ราชศรีสวัสดิ์** นั้น ตามกฎพระอัยการ...”

(หน้า 661.)

ถ้าท่านผู้อ่านตรวจดูเรื่องราวในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี จะพบข้อความใกล้เคียง “พระศรีสวัสดิ์” อีกหลายแห่ง (ดังหน้า 225 ฉบับคุรุสภา ในจดหมายรายวันทัพสมัย กรุงธนบุรี) “...วาททัพถอยให้เสีย **พระศรีสวัสดิ์** เสียคน เสียเรือ 11 ลำ...” การที่สมเด็จพระรามาธิบดีเสีย “พระศรีสวัสดิ์” ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีอยู่ทอง และข้าทหาร นายทัพ นายกองในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี “เสียราชศรีสวัสดิ์” ดังได้อ้างมา ข้าพเจ้าเข้าใจว่า หมายถึงเสียพระเกียรติยศ ไม่ใช่เสียเจ้านายพระราชวงศ์องค์ใดเลย การที่ผู้อ่านพระราชพงศาวดาร ดังข้อความว่า “...พระรามาธิบดีได้ฤกษ์ยกพล 5,000 ไปถึงกรุงกัมพูชาธิบดีเพลาลบค้า พระยาอุปราชา ราชบุตรพระเจ้ากรุงกัมพูชาธิบดี...ก็ออกโจมตีทัพ ทัพหน้ายังไม่ทันตั้งค่ายก็แตกฉานมาปะทะทัพหลวง เสีย **พระศรีสวัสดิ์** แก่ชาวกัมพูชาธิบดี...” แล้วจะเข้าใจเอาว่าเสียเจ้านายทัพหน้าทรงพระนาม “พระศรีสวัสดิ์” ก็เป็นเรื่องน่าเข้าใจเช่นนั้นได้ แต่เมื่อท่านติดตามอ่านเรื่องราวในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี คำ “ศรีสวัสดิ์” หรือคำใกล้เคียง ก็จะปรากฏให้พบเห็นบ่อยๆ และในไม่ช้าท่านก็จะเข้าใจได้เองว่า สำนวนเช่นนั้นคงเป็นของอักษณคนใดคนหนึ่งชอบใช้ เพื่อให้หมายถึงว่า เป็นการพ่ายแพ้เสียพระเกียรติพระมหากษัตริย์หรือชาวกรุงศรีอยุธยาท่านนั่นเอง

เมื่อพูดถึงสำนวนโวหารของท่านผู้แต่งพงศาวดาร โดยเฉพาะในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และต่อมาชื่อพระอลักษณ์ 2 ท่านควรอยู่ในความสนใจของพวกเรานักศึกษาทั้งหลาย ท่านแรกชื่อ แก้ว ท่านที่สองชื่อ ทองอยู่ ท่านชื่อแก้ว เป็นพระอลักษณ์ในรัชกาลพระเจ้าตาก แล้วออกบวชได้เป็นพระราชาคณะ นาม พระรัตนมุนี เมื่อเปลี่ยนแผ่นดิน ร. 1 ดำรัสให้สึกเป็นฆราวาสแล้วโปรดให้เป็นพระอลักษณ์ตามเดิม จนในปีที่ 3 ในรัชกาลได้เป็นพระยาธรรมปโรหิตจางวางราชบัณฑิต ท่านผู้นี้คงมีส่วนเกี่ยวข้องกับสำนวนโวหาร “เสียพระศรีสวัสดิ์แก่ข้าศึก” ส่วนพระอลักษณ์คนที่ 2 ที่ชื่อทองอยู่นั้น เป็นสมณะในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้สมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระวันรัต สถิตยอยู่วัดบางว่าใหญ่ ได้เป็นพระอาจารย์ถวายพระอักษรแก่ ร. 2 ในขณะที่ทรงพระเยาว์ ระยะนั้นเหตุการณ์มัวหมองแก่ศาสนาเกิดขึ้นในปลายแผ่นดิน กรุงธนบุรีแผ่นดินใหม่โปรดให้สึกสมเด็จพระวันรัตออกเป็นฆราวาสแต่ในหลวงทรงเสียดายในความรอบรู้ของท่าน จึงโปรดตั้งให้เป็นหลวงอนุชิตพิทักษ์ แล้วอีก 2 ปีต่อมา โปรดให้เลื่อนเป็นพระยาพจนานิมิต ให้ช่วยราชการในกรมพระราชบัณฑิต

ประวัติของพระอลักษณ์ทั้งสอง ปรากฏในพระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ฉบับจุลศักราช หน้า 27 และหน้า 80

ยังมีเรื่องราวปลื้มย่อยเกี่ยวกับพระยาพจนานิมิต ทองอยู่ ต่อมาในรัชกาลที่ 2 คือ ท่านได้ถวายธิดาแก่แล่นเกล้า ร. 2 แต่พระองค์ไม่อาจรับไว้ได้ “ด้วยเป็นลูกสาวอาจารย์ เกรงจะเป็นที่ครหาได้” (ฝนความแล้ง : เล่ม 2, หน้า 64) จึงทรงมอบให้เป็นหม่อมห้ามในพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ คือ ร. 3 หม่อมห้ามธิดาพระยาพจนานิมิตตั้งว่า คือ เจ้าจอมมารดาจอมใหญ่ เป็นพระมารดา กรมขุนราชสีหวิกรม ต้นสกุลชุมสายและพระธิดา พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ ชุมสาย ผู้ทรงมีเรื่องราวน่าสนใจใน ร. 4 ก็อยู่ในสกุลนี้

ข้าพเจ้าจะนามพระอลักษณ์ 2 ท่าน ใน 2 รัชกาล มาเพียงท่านนี้โดยไม่กล่าวอ้างว่าท่านทั้งสองหรือคนใดคนหนึ่งเป็นเจ้าของสำนวนโวหาร “เสียพระศรีสวัสดิ์แก่ข้าศึก” จนเป็นปัญหามานานว่า ผู้เขียนหมายความว่าอย่างไรแน่ จากอลักษณ์จำนวนไม่น้อยมาเหลือเพียงอลักษณ์ 2 ท่านนี้ทำให้ปัญหา “ใครเป็นผู้แต่งพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา” แคบเข้า

มากแล้ว อย่างไรก็ตาม เราก็พอจะสรุปได้ว่า การแต่งพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา นับแต่ปีแรกตั้งในจุลศักราช 712 ขาดศกนั้น แต่งขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสิน มาแต่งจบจนถึงเรื่องราวในรัชกาลที่ 1 ในจุลศักราช 1146 มะโรงศก อันเป็นปีที่ 3 ในรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ และได้มีการนำขึ้นทูลเกล้าถวายในจุลศักราช 1169 เกาะศก อันเป็นปีที่ 26 ในรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

แต่ใครคือผู้แต่ง หรืออาจช่วยกันแต่งในจำนวนอาลักษณ์ของ 2 รัชกาลนั้น จะเป็นอาลักษณ์ชื่อแก้ว และ/หรือ ทองอยู่ ข้าพเจ้าไม่มีข้อมูลที่ชี้ให้กระจ่างได้ จึงต้องทิ้งไว้เป็นปัญหาเปิดต่อไป

พิมพ์ครั้งแรกใน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาฯ ก.ค. - ธ.ค. 2515

หมายเหตุ

ใครคือผู้แต่งพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ?

ในขณะที่เข้าฟังการบรรยายประวัติศาสตร์สยาม จากศาสตราจารย์ D.G.E. Hall ในราวเดือนกันยายน ค.ศ. 1954 ที่ SOAS, มหาวิทยาลัยลอนดอน ปัญหาเมืองนอกหรือประเทศราชของกรุงศรีอยุธยาเป็นชนวนให้เกิดปัญหานี้ขึ้น ว่าใครคือผู้แต่งพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา?

เค้าของปัญหาว່ว่าใครคือผู้แต่งพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เกิดขึ้นดังนี้

ศาสตราจารย์ ฮอลล์ บรรยายว่า เมืองประเทศราชของกรุงศรีอยุธยา ในรัชกาลผู้ก่อตั้งราชอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา (คือสมเด็จพระรามาธิบดีอยู่ทอง ครองราชย์ ค.ศ. 1350 - 1369) จะมีเมืองมะละกาไม่ได้ เพราะขณะนั้นเมืองมะละกายังไม่ตั้งขึ้น ต้องรออีก 35-53 ปี เมื่อมะละกาได้ตั้งเป็นบ้านเป็นเมืองแล้ว จึงน่าจะเป็นความจริงได้

ข้าพเจ้าเข้าไปซักไซ้ไล่เลียงกับท่านชั่วขณะหนึ่ง ก็เห็นจริงตามคำบรรยายของท่าน และก่อนจะจากกันในวันนั้น ท่านได้กล่าวกับข้าพเจ้าว่า "Who wrote your History of

Siam, you should find out. This is very important, for the better understanding of the history of your country :—”

ท่านจะใช้คำพูดเช่นนี้หรือไม่ ข้าพเจ้าไม่ยืนยัน เพราะเวลาที่ผ่านมานานกว่า 20 ปีแล้ว แต่จาก ศาสตราจารย์ ดี. จี. อี. ฮอลล์ ใน ค.ศ. 1954 ข้าพเจ้าเก็บปัญหาไว้ในสมองว่าใครคือผู้แต่งพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา...และจนบัดนี้ เกือบ 25 ปีที่ผ่านมา ปัญหาวนเวียนอยู่ในสมองของข้าพเจ้าไม่รู้วาย

พร้อมทั้งปัญหา ใครคือผู้แต่งพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ซึ่งคำตอบจะปรากฏในท้ายหมายเหตุนี้ ปัญหาของประเทศข้างเคียง เช่น มลายู ก็เป็นผลพลอยได้ คือผู้แต่งพงศาวดาร มลายู เขียนบอกไว้เองว่าท่านแต่งขึ้นใน ศักราช อิสลาม 1021 (ตรงกับ ค.ศ. 1612) เสนาบดีคลัง หรือ Bandhara ผู้สืบครองตำแหน่งจาก พ่อ, ปู่ และบรรพบุรุษมาหลายชั่วคน

ส่วนพงศาวดารฉบับหอแก้วของพม่า ผู้แต่งคงเป็นคณะบุคคลได้รับโองการจาก กษัตริย์พม่า ในรัชกาลพระเจ้า Bagyidaw (จักกายเมง) หรืออาจก่อนหน้านั้น คือในรัชกาลพระเจ้า Bodawpaya (พระเจ้าปดุง) ให้รวบรวมเรื่องราวเป็นพงศาวดารพม่าขึ้น นำขึ้นทูลถวายใน ค.ศ. 1837

ส่วนพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระราชวังบวร ได้นำขึ้นทูลเกล้าถวาย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ในจุลศักราช 1169 หรือ ค.ศ. 1807

เพราะฉะนั้น พงศาวดารมลายู จึงแต่งขึ้นก่อน ใน ค.ศ. 1612 ถัดมาก็คือ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เมื่อ ค.ศ. 1807 และท้ายสุดใน 3 ประเทศก็คือ พงศาวดารฉบับหอแก้วของพม่า ใน ค.ศ. 1837 อันเป็นปีสุดท้ายในรัชกาลพระเจ้า จักกายเมง หรือ Bagyidaw

ในการสืบแสวงหานามของผู้แต่งพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันว่า ฉบับ พัน จันทนุมาศ ฉบับจักรพรรดิพงศ์ หรือแม้แต่ฉบับบริติชมิวเซียม และพระราชพงศาวดารเหล่านี้ได้มีการชำระแก้ไขสิ่งบกพร่องในรัชกาลที่ 3 และที่ 4 ในสมัยรัตนโกสินทร์ มาปรากฏเป็นชื่อใหม่ว่า ฉบับปรมานุชิต ฉบับพิมพ์สองเล่ม และฉบับพระราชหัตถเลขา ต้นเค้าส่วนใหญ่ย่อมมาจากฉบับเดียวกัน คือฉบับที่มีการนำขึ้นทูลเกล้าถวาย พระบาทสมเด็จพระ

พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ในปีที่สมเด็จพระโอรสาธิราชทรงดำรงตำแหน่ง กรมพระราชวังบวรฯ ใน พ.ศ. 2350

หรืออีกนัยหนึ่ง ต้นฉบับได้เขียนเสร็จสิ้นและนำขึ้นทูลเกล้าถวาย ในปลายรัชกาล สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และการชำระทำขึ้นในรัชกาลที่ 3 และที่ 4 ฉบับชำระใน รัชกาลที่ 4 เรียกกันว่า พระราชพงศาวดารฯ ฉบับราชหัตถเลขา จึงเป็นฉบับเก่าที่สุด ก่อนที่จะได้มีการชำระสมัยใหม่ในรัชกาลที่ 9 โดยคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย แรกตั้งใน พ.ศ. 2495

การเริ่มต้นของพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาทุกฉบับ เว้นฉบับบริติชมิวเซียม เริ่มต้นในที่เดียวกัน คือปีตั้งกรุงศรีอยุธยาใน จุลศักราช 712 ขาลโทศก แต่เรามีฉบับบริติช-มิวเซียม ซึ่งเริ่มเรื่องก่อนปีตั้งกรุงศรีอยุธยาไปนานไกล คือเริ่มแต่ตอนที่ 2 ชื่อ พระ-สัชนาลัยและพระฤาษีสัทธิมงคล อภิเชกบาธรรมราชให้เป็นพระยารธรรมราช ครองเมือง สวรรค์เทวโลก และนำเอานางเทวีในบ้านหริภุญไชยมาเป็นอัครมเหสี ส่วนอีกด้านหนึ่งคือ เมืองเชียงแสน พระเจ้าเมืองเชียงแสนยกทัพลงมารบเอาเมืองพิษณุโลก ทางพิษณุโลกถวาย ราชธิดา พระเจ้าเมืองเชียงแสนมีความยินดีให้เลิกทัพกลับไป เกิดราชบุตร 2 องค์จากการ สมรสนั้น องค์หนึ่งได้มาครองเมืองลพบุรี และ ณ เมืองลพบุรีนี้ เป็นแหล่งที่มาของเจ้า-อู่ทองผู้ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน และพระองค์อพยพราษฎรลงมาทางใต้ มาสร้างกรุงศรีอยุธยา เป็นราชธานี ในจุลศักราช 712 ปีขาลโทศก ความต่อจากนั้นก็เป็นเช่นเดียวกับเรื่องราวใน พระราชพงศาวดารฉบับอื่นๆ ข้อความที่ผิดไปจากเรื่องราวในพระราชพงศาวดารฉบับอื่นๆ มี อยู่ราว 20 หน้า (ขนาด 8 หน้ายก) แสดงต้นเค้าที่มาของกรุงศรีอยุธยาว่ามาจาก 2 ทาง คือ หริภุญไชยสวรรค์โลก และเชียงแสนลพบุรี เรื่องราว 20 หน้านี้จะถูกผิดอย่างไร ก็ยังเป็น เรื่องราวที่ได้มาจาก Tradition เป็นคติโบราณของเรา

ครั้นพอเริ่มการสถาปนากรุงศรีอยุธยา ในจุลศักราช 712 ขาลศก แล้ว เรื่องราวก็ ดำเนินมาคล้อยตามกันทุกฉบับ ผ่าน 417 ปีแห่งสมัยอยุธยา มาเข้าสมัยธนบุรีจนจบรัชกาล ต่อ ด้วยเรื่องราวในรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า และฉบับต่างๆ จนเรื่องราวต่างกันดังนี้

ฉบับบริติชมิวเซียม จบเรื่องราวเอาไว้ใน จุลศักราช 1146 เมื่อพระเจ้าปดุง อันเป็น พระเจ้าอองวะ ตีเมืองยะไข่ได้ ก็ถอยทัพกลับกรุงอังวะ อันเป็นปีที่ 3 ในรัชกาลสมเด็จพระ พุทธยอศฟ้า

ฉบับพระราชหัตถเลขา จบเรื่องราวเอาไว้ในจุลศักราช 1152 ปีที่นายบุญเรือง “จุก เพ็งเผดตัวเอง” เป็นพุทธบูชาที่วัดแจ้ง อันเป็นปีที่ 9 ในรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอศฟ้า- จุฬาลง

และในฉบับพระราชหัตถเลขา ฉบับตีพิมพ์โดยบริษัทไอบีเอ็นเอสไตร์ พ.ศ. 2495 สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงฯ ทรงนิพนธ์เพิ่มเติมจนตลอดรัชกาลที่ 1 คือทรงนิพนธ์เรื่องราวต่อ จากจุลศักราช 1152 จนถึงรัชกาลที่ 1 ในจุลศักราช 1171 ปีที่ 28 ในรัชกาลสมเด็จพระพุทธ- ยอศฟ้าจุฬาลง ปีที่จบพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาตามพระนิพนธ์ของสมเด็จพระ กรม- พระยาดำรงราชานุภาพก็คือปีสมโภชพระแก้วมรกต และปีนั้นก็เสด็จสวรรคต ทรงพระชนมายุ ได้ 74 พรรษา

การที่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา จบลงด้วย 3 วาระแตกต่างกันเช่นนี้ ข้าพเจ้า มีความเห็นว่า ยกเว้นการจบเรื่องราวในวาระที่ 3 อันเป็นพระนิพนธ์ทรงต่อของสมเด็จพระ กรม- พระยาดำรงราชานุภาพนั้น การจบเรื่องราวในวาระแรกคือ จุลศักราช 1146 และการจบเรื่อง- รวในวาระที่ 2 ในจุลศักราช 1152 อาจเป็นงานของพระออลักษณ์คนแรก เจ้ากรมพระ- ออลักษณ์คนต่อมาดำเนินเรื่องราวต่อ และมาจบเรื่องราวในจุลศักราช 1152 ต่อจากนั้นจนถึง รัชกาลที่ 1 ไม่มีผู้ใดเขียนเรื่องราวต่อจนรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มา ทรงนิพนธ์ต่อเองในรัตนโกสินทร์ ศก 120 (หรือ ค.ศ. 1901) ในรัชกาลที่ 5 ข้อความ 160 หน้า (จากหน้า 322 จนถึงหน้า 482) ซึ่งสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์เสริมต่องาน ของออลักษณ์ 2 ท่าน ในรัชกาลที่ 1 นี้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่ายังเป็น virgin soil ยังไม่มีใคร แตะต้องชำระหรือปรับปรุงแก้ไขจนทุกวันนี้

แต่งงานระยะ 3 หรือแม้งานระยะ 2 เป็นงานเสริมต่อไม่ใช่งานริเริ่ม ซึ่งเป็นงาน หลักของผู้แต่งพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา

ในงานหลักของผู้แต่งคนแรกเกี่ยวกับพระราชพงศาวดาร มีความจำเป็นต้องตั้งข้อสมมติฐาน คือสมมติฐานที่ว่าผู้แต่งงานหลักเห็นจะเริ่มเรื่องราวพระราชพงศาวดารเอาก่อนปีตั้งกรุงศรีอยุธยา ในจุลศักราช 712 คือเริ่มเรื่องแต่ฤๅษีผู้สร้างเมืองสวรรค์เทวโลก และความสัมพันธ์ระหว่างเมืองสวรรค์เทวโลกกับเมืองหริภุญไชย คือ 20 หน้าแรกในฉบับบริติชมิวเซียม และเมื่อมีการสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีแล้ว เรื่องราว 417 ปีก็ดำเนินมาจนถึงรัชกาลกรุงธนบุรีและ 4 ปีแรกของรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า หรือ จุลศักราช 1146 นี่เป็นการจบงานหลักของผู้แต่งพระราชพงศาวดารราชบัณฑิต ผู้แต่งงานระยะแรกนี้ควรได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้แต่งพระราชพงศาวดารอย่างแท้จริง

ถ้าเช่นนั้น ราชบัณฑิตผู้แต่งพระราชพงศาวดาร ระยะ 2 คือตั้งแต่ปีที่ 4 จนถึงปีที่ 9 จึงเป็นเพียงผู้ช่วย หรือผู้เสริมต่อ และด้วยเกณฑ์วินิจฉัยเดียวกันนี้ งานพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ก็ควรจัดเข้าอยู่ในประเภทเดียวกัน

เพราะฉะนั้น ถ้าเราคิดตามสืบค้นได้ว่า ใครคือผู้แต่งพระราชพงศาวดารหลักใน ระยะที่ 1 ได้ เราก็จะได้คำตอบที่เราตั้งคำถามไว้

ในการสอบสวนวินิจฉัยหาคำตอบในปัญหาที่ว่า ใครคือผู้แต่งพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ข้าพเจ้าในหมายเหตุนี้ จะเว้นกล่าวถึงสำนวน “เสียพระศรีสวัสดิ์แก่ข้าศึก” ที่ได้เสนอไว้ในบทความเดิมที่ได้เสนอไว้ในวารสาร บัณฑิตวิทยาลัย จุฬา ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน ก.ค.-ธ.ค. 2515 ซึ่งมีรายละเอียดปรากฏในบทความหมายเลข 4 ของหนังสือนี้ และในหมายเหตุนี้ ข้าพเจ้าจะหยิบยกข้อความในพระราชพงศาวดารมาอ้างอิงเพื่อให้ท่านผู้อ่านได้พิจารณาว่าผู้แต่งพระราชพงศาวดารแต่งขึ้นในรัชกาลใด ส่วนใครคือผู้แต่งนั้น จำต้องยังพิจารณาจากสำนวน “เสียพระศรีสวัสดิ์แก่ข้าศึก” อยู่ตามเดิมเพราะใครเป็นเจ้าของสำนวน “เสียพระศรีสวัสดิ์แก่ข้าศึก” ข้าพเจ้าก็ยังยืนยันว่า ท่านผู้นั้นคือผู้แต่งพระราชพงศาวดารที่จบลงในจุลศักราช 1146 อันเป็นปีที่ 3 ในรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ต่อจากนี้ ถึงคราวรวบรัดตอบปัญหาเป็น 2 ข้อ ข้อหนึ่งคือ พระราชพงศาวดารฉบับมูลเกล้าถวายใน จ.ศ. 1146 ใครเป็นผู้เขียนขึ้น และเขียนขึ้นเมื่อใด ส่วนปัญหา 2 คือ

พระราชพงศาวดารฯ ฉบับทูลเกล้าถวายใน จ.ศ. 1152 ใครเป็นผู้เขียนเสริมต่อ จะเห็นได้ว่า ทั้ง 2 ผู้เขียนจะต้องเป็นเจ้ากรมอาลักษณ์ในรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เพราะ ศักราชทูลเกล้าฯ ถวายก็ตกอยู่ในรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ข้าพเจ้าขอเชิญให้ท่านผู้ติดตามปัญหา^๕ นำหนังสือเพื่อทดสอบออกมาไว้พิจารณา ด้วย เป็นหนังสือ 4 เล่มด้วยกัน คือ 3 เล่มแรก หนังสือประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 64 และ 65 (หรือตามฉบับองค์การคำครุสภา หมายเลขเล่ม 38-39 และ 40) มีชื่อเป็นพิเศษว่าพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยาฉบับ พัน จันทนุมาศ (เจิม) และหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์

จากหนังสือ 2 เล่มแรก มีบานแผ่นบอกไว้ว่า พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับ พัน จันทนุมาศ^๕ ได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายในปี จุลศักราช 1157 เริ่มเรื่องราวแต่ปีสถาปนา กรุงศรีอยุธยา ในปี จุลศักราช 712 ชาลศก อันเริ่มรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีอยู่ทอง แล้ว ดำเนินเรื่องราว 33/44 รัชกาล จนเสียกรุงในจุลศักราช 1129 ปีกุนนพศก จบ 2 เล่มแรกแล้ว ต่อด้วยเล่มที่ 3 เป็นฉบับพันจันทนุมาศเกี่ยวกับสมัยกรุงธนบุรี ข้อความในเล่ม 3 นี้ ขาดตก บกพร่องไม่สมบูรณ์ถึง 2 เล่มแรก และในตอนสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงนำทัพเข้าตีค่าย ตะวันออกของพม่าที่โพธิสามต้นแตก ครัสสั่งให้ทำบันไดจะเข้าตีค่ายพม่าด้านตะวันตกของ พระน่ายกอง มีข้อความที่ข้าพเจ้าขอคัดมาลงไว้ซึ่งข้อความนี้แสดงว่า การเขียนพระราชพงศาวดารตอนนั้น เขียนขึ้นเมื่อใด คือ

“พระน่ายกองสะดุ้งตกใจ จึงคิดอ่านให้พระยาธิเบศร์บริรักษ์ผู้^๘เป็นเจ้าพระยาศรีธรรมราช ออกมาถวายบังคมสวามิภักดิ์ ขอมเป็นข้าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท..”

(หน้า 28 ในประชุมพงศาวดาร เล่ม 40 ขององค์การคำครุสภา)

ข้อความสั้น ๆ เพียง 2 บรรทัด จากประชุมพงศาวดารฯ 3 เล่ม ตามฉบับพันจันทนุมาศ^๕มีความสำคัญใหญ่หลวงนัก ซึ่งข้าพเจ้าหวังว่าท่านบรรดานักศึกษาในวิชา “เขียนประวัติศาสตร์ของไทย” Thai Historiography จะได้หยิบยกมาพิจารณาและวินิจฉัยกันอย่างแพร่หลาย เพราะจากจำนวนพันบรรทัดในพระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ จะมีเพียง

๒ บรรทัดนั้นเท่านั้น ที่จะเป็นกุญแจคลี่คลายปัญหาว่าการแต่งตั้งพระราชพงศาวดาร ตั้งแต่แรกตั้งกรุงศรีอยุธยาจบตอนเสียกรุง และเริ่มรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ผู้แต่ง แต่งขึ้นเมื่อใด ?

คำตอบก็คือแต่งขึ้นในเมื่อ “พระยาธิเบศร์บริรักษ์ในตอนเสียกรุงได้รับบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาศรีธรรมราชแล้ว” หรืออีกนัยหนึ่ง แต่งขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี หรือจะให้ตอบรัดกุมขึ้นไปอีก ก็คือแต่งขึ้นใน พ.ศ. ๒๓๑๗ ปีที่เจ้าพระยาศรีธรรมราช รักษาการในตำแหน่งสมุหนายก ตั้งสำเนาท้องตราปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๑๗ ดังข้อความว่า

สำเนาท้องตราปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๑๗ (หน้า ๑๔๗ ในฉบับพันจันทนุมาศ – ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖๕) ฉบับที่ ๓

วัน ๑๒ ค่ำ ปีมะเมีย จอศก (เดือนนี้ แรม ๑๒ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๓๖ ปีมะเมีย จอศก ตรงกับเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๓๑๗) ได้เอาร่างตำราเรียนเจ้าพระยาศรีธรรมราช เจ้าพระยาศรีธรรมราชสั่งให้เอาเทอญ ในทันใดได้ปิดตราส่งให้ขุนทะเลไปแล้ว

การเสนอหลักฐานจากท้องตราว่า ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๑๗ เป็นปีที่พระยาธิเบศร์บริรักษ์ในสมัยกรุงแตกได้เป็นเจ้าพระยาศรีธรรมราช รักษาการในตำแหน่งสมุหนายก ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็เป็นข้อความเพียงสั้น ๆ เป็นเรื่องราวการจัดทัพศึกไว้ต่อต้านศึกอะแซห่วน^๕ที่จะเข้ามาทางด่านกาญจนบุรี ใน พ.ศ. ๒๓๑๖ และจะรบยึดเอื้อมทางกำแพงเพชร-พิษณุโลก ใน พ.ศ. ๒๓๑๗-๒๓๑๘-๒๓๑๙ จนพระเจ้าจิงกูจาโปรดฯ ให้เรียกทัพอะแซห่วน^๕กลับอังวะ ในศึกอะแซห่วน^๕หลาย พ.ศ. นี^๕ พระยาธิเบศร์บริรักษ์ได้เป็นเจ้าพระยาศรีธรรมราชแล้ว ดังที่ปรากฏใน ๒ บรรทัด ตามที่เสนอมาในฉบับพันจันทนุมาศ และเป็นเวลา (พ.ศ. ๒๓๑๗) ที่ผู้แต่งพงศาวดารกำลังแต่งถึงตอนสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ตีค่ายโพธิสามต้น ด่านตะวันออกแตกพ่าย และกำลังเตรียมบันไดจะปืนปายเข้าโจมตีค่าย ฯ ด่านตะวันตกในเริ่มรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี

ข้าพเจ้าไม่แน่ใจว่า ตามที่เสนอหลักฐานและให้คำวินิจฉัยของข้าพเจ้านี้ จะเป็นที่กระจำรังพึงได้จากท่านผู้อ่านหรือยังเคลือบคลุมปัญหายังไม่กระจ่าง แต่ข้าพเจ้าขอต่อไปไม่ได้

จะต้องขมวดเรื่องราวไว้ชิ้นหนึ่งก่อน เมื่อมีโอกาสนั้นวันข้างหน้า ก้อยย้อนกลับมาตีความให้กระจ่างจนไม่มีกังขาต่อไป

ได้กล่าวไว้ในบทความที่ 4 ก่อนหมายเหตุนี้ว่า เจ้ากรมพระอาลักษณ์คนที่ 1 ของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก คือ พระภิกษุที่ถูกสึกให้ออกมาเป็นฆราวาส และให้เข้ารับราชการในกรมพระอาลักษณ์ มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาธรรมปโรหิต ศาสนนามของท่านคือ พระรัตนมุนี ชื่อตัวชื่อแก้ว ท่านรับราชการเป็นเจ้ากรมพระอาลักษณ์เพียง 3 ปี ก็ถูกยกให้เป็นจางวาง

และผู้ช่วยของท่าน ผู้มีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงอนุชิตพิทักษ์ ในต้นรัชกาลได้รับตำแหน่งเจ้ากรมพระอาลักษณ์ ในบรรดาศักดิ์ใหม่ว่า พระยาพจนานิมล ศาสนนามของท่านคือสมเด็จพระวันรัต นามเดิมท่านคือ ทองอยู่ มีบุตรสาวถวายเป็นพระสนมพระองค์เจ้าชายทับ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ผู้ซึ่งต่อมาคือสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติโอรสเมื่อ พ.ศ. 2359 ในรัชกาลที่ 2 คือพระองค์เจ้าชุมสาย ต้นสกุล ชุมสาย ณ อยุธยา

ท่านอาลักษณ์คนที่หนึ่งชื่อแก้ว คือเจ้าของสำนวน “เสียพระศรีสวสดีแก่ข้าศึก” แต่งพระราชพงศาวดารฯ ฉบับที่นำขึ้นทูลเกล้าถวายในจุลศักราช 1146 ปีที่ท่านถูกยกให้เป็นจางวางกรมพระอาลักษณ์ ท่านคงเป็นผู้แต่ง

- 1) เรื่องถาปี 2 องค์ ผู้อภิเษกบาธรรมราชเป็นเจ้าเมืองสวรรคตเทวโลก ฯลฯ
- 2) เรื่องการสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีจนเสียกรุงฯ ใน พ.ศ. 2310 และ
- 3) เรื่องราวสมเด็จพระเจ้ากรุงธนฯ จนถึงปีที่ 4 ในรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า ท่านจึงเป็นผู้แต่งพระราชพงศาวดารสยามฉบับบริติชมิวเซียม

ส่วนท่านเจ้ากรมพระอาลักษณ์คนที่ 2 ที่ชื่อทองอยู่นั้น เมื่อได้นำพระราชพงศาวดารขึ้นทูลเกล้าถวาย ใน จ.ศ. 1157 ท่านคงตัดข้อความเดิมของถาปี 2 องค์เมืองสวรรคตเทวโลกตลอดจนเรื่องราวของเมืองเชียงแสน เมืองลพบุรีออกเสีย ให้เหลือแต่ปีแรกตั้งกรุงศรีอยุธยา พระราชพงศาวดารฉบับนี้จึงมาปรากฏในชื่อ พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ

แต่อย่างไรก็ดี ในรัชกาลที่ 1 มีพระราชพงศาวดารฉบับ 'ทางราชการ' อยู่ 2 ส่วน คือ ฉบับบริติชมิวเซียม และ ฉบับพันจันทนุมาศ วังวิชาการประวัติศาสตร์ไทยในปัจจุบัน ก็มีทั้ง 2 ส่วนไว้ศึกษาแล้ว วิชาว่าด้วย "การเขียนประวัติศาสตร์" Historiography ก็กำลังวางรากฐานเป็นวิชาที่เมื่อนักศึกษาเริ่มสนใจกันอยู่แล้ว การตอบปัญหาที่ว่า "ใครคือผู้แต่งพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา" ที่ได้เสนอมานี้ถึงแม้จะมีการกระตุ้นให้สืบเสาะแต่ ค.ศ. 1954 ณ SOAS, มหาวิทยาลัยลอนดอน ก็เพิ่งจะตั้งเค้าใน ค.ศ. 1973 ในบทความที่ได้นำเสนอ การตอบปัญหาให้รวบรวมใน พ.ศ. 2520 นี้ก็ยังไม่ยุติลงได้ นับแต่ "ไฟได้เริ่มคุกรุ่นในดวงใจเมื่อ 23 ปีก่อน" ข้าพเจ้าก็ยังไม่ลดละเฝ้าหาคำตอบให้กระจ่างแจ้ง บางทีจะต้องขอเวลาอีกสักเล็กน้อย เสนอคำตอบให้เข้าใจง่าย, กระจ่างชัดและเข้ากฎเกณฑ์ของการดำเนินสืบค้นตามวิธีการของวิชาประวัติศาสตร์ ปัญหาซึ่งน่าจะง่ายแสนง่าย ถ้าผู้แต่งจะลงชื่อกำกับและวัน เดือน ปี ในของงานที่ท่านสร้างขึ้นไว้ ดังผู้แต่ง Sejarah Melayu และ Malay Annals ได้ทำไว้ให้เห็นเป็นตัวอย่าง แต่นี่เพราะผู้แต่งพระราชพงศาวดารของเราไม่ได้ทำเช่นนั้น สิ่งซึ่งไม่น่าจะเป็นปัญหาก็เลยเป็นประเด็นปัญหาสำคัญให้คนรุ่นหลังต้องร่นวายุๆ มากบ้างน้อยบ้าง ยกตัวอย่าง เช่นอย่างข้าพเจ้า ต้องร่นวายุขบคิดปัญหามาได้ 23 ปีแล้ว แต่เรื่องก็ยังไม่วายยุติ ต้องขอเวลาอีกปีสองปีจึงจะยุติเรื่องได้